

TEK-KUTUPLULUK ALTINDA MÜTTEFİKLİK POLİTİKASI: MÜTTEFİKLİK GÜVENLİK İKİLEMİ ÜZERİNE TEORİK BİR YAKLAŞIM¹

1. Zekeriya Akçam²

ORCID No 0009-0001-9470-5559

Başvuru Tarihi: 30.05.2023

Kabul Tarihi: 13.06.2023

Yayın Tarihi: 26.09.2023

ÖZET

Bu makalede, uluslararası ilişkiler disiplini alanında sistemler teorisini geliştiren Neorealist Kenneth N. Waltz'ın kavramlarından yola çıkarak, tek-kutupluluğun müttefik davranışları üzerine etkisi üzerine teorik bir yaklaşım geliştirilmesi hedeflenmiştir. Glenn Snyder'in literatüre kazandırmış olduğu müttefiklik güvenlik ikilemi anahtar bir kavram olarak kullanılmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası politik sistem çok-kutupluluğa değil, tek-kutupluluğa doğru hızla evrilmiştir. Bu yüzden tek-kutupluluğun müttefik davranışları üzerindeki etkisini incelemek önemli hale gelmiştir. Bu çerçevede, a) hâkim güç geleneksel müttefikleriyle arasında daha fazla kriz ve anlaşmazlık çıkmasına rağmen, varlığını niçin devam ettirmektedir? b) tek-kutuplu sistem, diğer iki sisteme göre, (çok-kutuplu ve iki-kutuplu) daha esnek bir müttefiklik ilişkisi kurmasına rağmen müttefikler hâkim-devletle ilişkisini niçin sürdürmeye gayret etmektedir. Bu soruları cevaplandırmada müttefiklik güvenlik ikilemi anahtar bir rol oynamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tek Kutupluluk, Askeri İttifaklar, Müttefiklik Güvenlik İkilemi, Geçici Koalisyonlar.

ALLIANCE POLITICS UNDER UNIPOLARITY: A THEROTICAL APPROACH TO ALLAIANCE SECURITY DILEMMA

ABSTRACT

This article aims at developing a theoretical approach on the impacts of unipolarity on alliance behavior by using the concepts introduced by Neorealist Kenneth N. Waltz. Alliance security dilemma as a key concept introduced by Glenn Snyder is used fort he analysis. It is accepted that international political system did not evolve into multi-polarity, but to uni-polarity after the Cold War. Thus, it has become important how unipolarity has impacts on alliance behavior. In this framework, a) why the unipolar power still keeps its traditional alliances albeit constant crises and conflicts with them? b) why traditional alliances still maintains their close relationship with the unipolar power despite the fact that unipolarity as comparing to other two systems (multipolarity and bipolarity) provides them much flexibility for freedom of action. Alliance security dilemma plays a key role for the analysis.

Keywords: Unipolarity, Military Alliances, Alliance Security Dilemma, *Ad Hoc* Coalitions.

¹ Bu makale doktora tezinden türetilmiştir.

² Zekeriya Akçam, Ankara Üniversitesi, zakcam@yahoo.com

1. GİRİŞ

Egemen devletlerarasında kurulan askeri ittifaklar, tarih boyunca dünya politikasında temel ve değişmez unsurlardan birisi olmasına rağmen savaş ve çatışmalar kadar akademik ve entelektüel çevreler nezdinde hakettiği ilgiyi görmemiştir. Uluslararası siyasi sistemin yapısı gereği -iki-kutuplu ister tek-kutuplu ister çok-kutuplu- her devlet beka ve güvenlik endişelerinden dolayı ittifak kurmaya veya mevcut bir ittifaka girmeye meyillidir. İttifakların ana unsurları devletler olduğu için aynı zamanda parçası oldukları uluslararası politik sistemin yapısıyla karşılıklı etkileşim halindedir. Akademik dünyada ittifaklar üzerine yapılan çalışmalar daha çok ittifakların tarihi oluşum süreçlerini ve müttefiklerin rollerini anlatan ağırlıklı olarak siyasi tarih kategorisinde değerlendirilmesi gereken eserlerdir. Uluslararası politik sistemin müttefik davranışları üzerine etkisini ele alan çok nadir çalışmalar da sistemin genel eğilimi olan çok-kutupluluk, kısmen de istisna olsa da tarihsel olarak yaşandığı için iki-kutupluluk altında incelemiştirlerdir. Ancak, ilk on yılında adı konulmasa da 1990'lı yıllardan itibaren içinde bulunduğumuz tek-kutupluluğun müttefik davranışlarını üzerine etkisini çalışma konusu yapan çok daha az çalışma bulunmaktadır.

Bu makale tek-kutupluluk altında askeri müttefik davranışlarını belirleyen temel dinamikler üzerine teorik bir yaklaşım getirmeyi amaçlamaktadır. Uluslararası İlişkiler disiplinde Waltz'çı yaklaşımı benimseyerek, 1990'lardan itibaren uluslararası politik sistemin tek-kutuplu bir karaktere büründüğünü varsayımıyla, dönemin ilk on yılında hâkim güç (ABD) ile müttefikleri (Avrupalı NATO üyeleri) arasında ortaya çıkan krizler analiz edilerek bir bakış açısı geliştirilmiş ve sonuçlar. Makale, daha çok konuyla ilgili temel kavramların içinde buldukları şartlarla sağlam bir şekilde ilişkilendirilmelerini ve bir üst düzey analizde teorik çerçeve içinde azami işlevsellik kazanmalarını amaçlamaktadır. O yüzden metot-merkezli bir yaklaşım yerine problem-merkezli bir yaklaşım benimsenmiştir. Tek-kutupluluk, hâkim devlet, ittifak ve müttefiklik güvenlik ikilemi kavramları sınırları çizilmiş bir şekilde açık seçik tanımlamalara kavuşturulduktan sonra, bu kavramların olgusal gerçekliğin daha açık olarak anlaşılmasında ne ölçüde elverişli oldukları konusu tartışmaya açık bırakılmıştır.

2. TEK KUTUPLULUK VE HÂKİM GÜÇ

Yakın dönemde ittifak politikası üzerine en kapsamlı eserlerden birisini veren Glenn Snyder, devletler arasındaki ilişkilerin sürekli bir çatışma ve işbirliği şeklinde bir davranış modeli izlediğini ancak bu iki boyut incelenirken en önemli olgulardan birisi olan askeri ittifakların incelenmesi ve araştırılmasının son derece sınırlı olarak ele alındığını ifade etmektedir (Snyder 1997:1-2). Snyder, devletlerarası ittifaklar konusuna ilk ve en önemli katkıyı yapan George Liska'nın, "ittifaklara atıf yapmadan uluslararası ilişkiler alanında herhangi bir yaklaşım geliştirmenin imkansız olduğuna ve her ikisinin de her zaman aynı yerde aynı olguyla fakat ayrı terimlerle bulunma zorunluluğu" şeklindeki görüşüne de hatırlatmaktadır. Liska, İttifaklara bir referans olarak başvurmadan uluslararası ilişkilerin konuşulamayacağını, her ikisinin de ayrı kavramlarla ancak aynı anlamda birleştiğine işaret eder (1968:3) Aynı şekilde, "ittifaklar, zaman ve mekandan bağımsız olarak, siyasi üniteler arasındaki ilişkilerin ayrılmaz bir parçasıdır (Holsti, Hopmann & Sullivan 1973:2). Bu yüzden ittifaklar açık bir şekilde uluslararası politika alanında bir işbirliği çabasıdır ve buna girişen üyeler ortak bir amaca ulaşmak için imkanlarını birlikte seferber ederler. Bir araya gelmelerinin sebebi, onlarla birlikte olmayan dışarıda çatışma halinde oldukları bir hasım devlete veya devletler topluluğuna karşı ortak bir amacı gerçekleştirmektir. Bu yüzden askeri ittifaklar, anarşik bir ortamda işbirliği ve çatışmayı aynı anda ve aynı aktörlerle icra etmek zorunda kalmalarından dolayı müttefikler arasında krizler kaçınılmazdır. Kısacası askeri ittifaklar yapıları gereği her zaman krizlere gebedir (Snyder 1997:3).

Bu çalışmanın amacı, bu noktadan hareketle krizlere doğası gereği meyilli olan ittifakların tek-kutuplu uluslararası politik sistemin cari olduğu bir ortamda müttefik davranışlarını büyük oranda belirleyen müttefiklik güvenlik ikilemi kavramının söz konusu krizlerin açıklanmasında ne ölçüde işlevsel olduğunu ortaya koymaktır. 1990-2003 yılları arasında transatlantik güvenlik ilişkilerinde ABD ile Avrupalı NATO müttefikleri arasında çıkan sık, derin ve sert krizlere rağmen beklentilerin aksine ittifakın dağılmaması bilakis genişleyip güçlenmesi olgusundan hareketle bu benzeri durumları bir kuramsal çerçeve içinde açıklamayı hedeflemektedir. Tek-kutupluluğun karakteristik özellikleri ve

müttefik davranışları üzerine doğrudan ve dolaylı etkileri ya da etkileşimleri, transatlantik ittifakın bahse konu dönem içindeki krizleri bağlamında değerlendirilmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Realist ve Neo-realist'lerin beklentilerinin aksine çok kutupluluğa doğru değil, tek kutupluluğa doğru hızla evrildiği fikri daha çok ağırlık kazanmıştır. Başlangıçta bu dönemin karakteristik özelliğine ilişkin ortak bir görüş ortaya çıkmamış; bazı yazarlar bu dönemi, daha çok bir ara dönem (*interregnum*), yeni dönemi bekleyen bir ara belirsizlik dönemi olarak tanımlamışlardır. Bu tanımlamayı destekleyen düşünce ise bir önceki dönemin açık bir şekilde iki kutuplu olarak tanımlanabilir olmasıdır (Cox, Booth & Tim, 1999:3-19). Bazı yazarlar bu dönemi “Soğuk Savaş Sonrası Dönem” (*Post-Cold War*) olarak adlandırmış ancak bu tanım da bir önceki dönemle bağlantılı olarak o dönemin devamı gibi bir anlam çağrıştırdığından eksik bulunmuş ve benimsenmemiştir. Soğuk Savaş Sonrası Dönemi 1990-2001 arası dönem olarak tanımlayıp, 11 Eylül’ü müteakip dönemi ise “terörle savaş” (*war on terror*) veya “terörle küresel savaş (*Global War on Terror-GWoT*)” dönemi olarak isimlendirenler de olmuştur (Lundestad, 2013:6). Bu tanımlamalara ek olarak yine bu dönemi, Berlin Duvarı’nın yıkılış tarihi olan 9 Kasım 1989-11 Eylül 2001 arası tarihlerle sınırlandırarak “savaş-arası on yıl” (*interwar decade*) adlandıran da olmuştur (Gray, 2012:250). Bütün bu çabalara rağmen kuşatma-çevreleme (*containment*) gibi Soğuk Savaş dönemini kapsamlı bir şekilde tanımlayan bir terim üzerinde o sıralarda henüz anlaşılammıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemi izleyen yıllarda uluslararası siyasi sistemin yapısındaki değişim ve bu değişimin egemen devletler üzerine olan etkileri üzerine yapılan çalışmalar neticesinde, 1990’lı yıllardan itibaren bu dönemi tek-kutuplu uluslararası siyasi sistemin başlangıcı olarak tanımlamanın daha uygun düşeceği görüşü benimsenmiştir. Yukarıda kısmen değinildiği üzere, pek çok yazar ve düşünür, ABD’nin üstünlüğünün geçici olacağını, çünkü bu tek-kutupluluğa dönüşmüş gibi görünen sistemin kalıcı olamayacağını, mutlaka onu dengeleyecek bir karşı güç veya güçler grubunun çıkacağını savunmuşlardı (Layne, 1993:250, Mearsheimer, 1990). Hatta yeni sistemin tek-kutuplu bir sistem olacağını iddiasını ilk dile getirenlerden Charles Krauthammer bile, bu sürenin çok kısa olacağını ipucunu makalesinin başlığında vermiştir: *The Unipolar Moment*. Bununla birlikte, William Wohlforth tarafından yayımlanan “*The Stability of a Unipolar World*” başlıklı makalede özetle, makalenin yayımlandığı yıl olan 1999’dan itibaren uzun on yıllar boyunca herhangi bir devletin ABD’nin yerini alabilecek seviyeye gelmesinin pek mümkün görülmediğini vurgulamıştır (Wohlforth, 1999:5-41). 1990’lı yıllardan itibaren başlayan tek- kutuplu sistemin büyük güçler arasında herhangi bir büyük savaşa meydan vermemesi bakımından göreceli olarak barışçıl ve kalıcı, tezin araştırma konusu olan 1990-2003 dönemiyle sınırlı tutmak şartıyla sistemik açıdan tek-kutuplu dönem olarak adlandırmak yukarıdaki tartışmalar ışığında doğru olacaktır.

İki-kutuplu sistemin sona ermesinden sonra başlayan dönemin tanımlanması konusunda zorluğun nedenlerinin başında, Realist ve Neorealist düşünce okullarının sistemik yaklaşımlarının uluslararası ilişkiler disiplininde baskın düşünce grubu olmasıdır. Neorealizm’in kurucusu Kenneth Waltz’ın da uluslararası politik sistemi analizinde tek-kutupluluğa neredeyse hiç yer vermemesi, diğer yazarlar için de cesaret kırıcı olmuştur. Geçici ve çok kısa olacağına dair öngörülerin ağır bastığı tek-kutuplu sistemin yaşadığı krizlerine rağmen bir süredir ayakta kalması, bu sisteme teorik bir yaklaşım geliştirme ihtiyacını ortaya koymuştur.

Tek kutuplu sistem hakkında kapsamlı teorik çalışmalardan en önemlileri, Nuno P. Monteiro *Theory of Unipolar Politics* (2014) ve Birthe Hansen *Unipolarity and World Politics: A Theory and Its Implications* (2011) adlı eserleridir. Bu çalışmalara ek olarak, editörlüğünü G. John Ikenberry, Michael Mastanduno, and William C. Wohlforth’un yaptığı *International Relations Theory and the Consequences of Unipolarity* (2009) bu alanda yapılmış en önemli çalışmalardandır. Tek-kutupluluk, en kısa tanımıyla, tek bir devletin bir süper güç (*preponderance*) olarak uluslararası politik sisteme hâkim olması durumu olarak tanımlanmıştır. Tek-kutupluluğun tarihte ilk kez yaşanan bir istisna olmasından dolayı, daha çok iki ve çok-kutuplu sistemlerle karşılaştırmak suretiyle tanımlanabilir.

Uluslararası politik sistemin anarşik yapısı, bahse konu tek devlet bir süper güç de olsa diğer bütün egemen devletleri kontrol ve denetimi altında tutabilecek hiyerarşik bir mekanizmayı kurmasına hiçbir

zaman izin vermez. Bu yüzden sistemde yer alan farklı güç ve kapasitedeki devletlerin tehdit hissettiğinde tek başına veya bir araya gelerek hâkim güce karşı bir güç oluşturmaları her zaman mümkündür. Sonuç olarak anarşik ortamın getirdiği bir güvenlik açmazıyla da karşı karşıya kalan hâkim devlet, ne yaparsa yapsın uygulamış olduğu politikaların sonuçlarını önceden kestiremez ve yüzde yüz belirleyemez. Hâkim devlet diğer devletlerin niyetlerinden hiçbir zaman emin olamayacağı gibi bir saldırı karşısında diğer devletlerin ona yardım edip etmeyeceğinden de emin olamaz. Sistemin yapısının dayattığı ancak kendi-kendine yardım gerçeği, ne kadar güçlü olursa olsun onu da askeri ittifak veya koalisyonlara mecbur eder.

Tek-kutupluluğa da adını da vermiş olan devlet, literatürde İngilizce “*preponderance, unipolar power, unipolar state, super-power, hyper-power, hegemonic power vd.*” gibi birbirini yerine kullanılabilen alternatif terimlerle yer almıştır. Makalede bu terimlerin doğrudan Türkçe karşılıklarından biri yerine, “hâkim güç veya hâkim devlet” terimi benimsenmiş ve alternatif başka bir terim kullanılmamıştır. İki-kutupluluğun sona ermesiyle ABD, askeri, politik ve ekonomik tek süper-üstünlerin üstünü- güç olarak ayakta kalmıştır (Wohlforth 1999:5-41; Posen, 2003:5-46). Tarihte bir istisna olan bu dönemde ABD’nin küresel düzeydeki üstünlüğüne karşı bir dengeleyici gücün veya güçlerin yakın zamanda çıkma ihtimalinin olmaması, Vaşington’u birdenbire uluslararası düzeyde “güvenliği yönetme” gündemiyle baş başa bırakmıştır (Haftendorn, Keohane & Wallander, 1999:21-47). İki-kutuplu uluslararası politik sistemde kutuplardan birisinin (SSCB) çökmesiyle, diğerinin (ABD) lehine büyük bir güç dağılımı dengesizliği ortaya çıkmıştır (Walt, 2002:121). Böylelikle hızlı bir şekilde tek kutuplu hale gelen uluslararası siyasi sistemin üretmiş olduğu sonuçlar, hâkim devlet ABD ile askeri müttefikleri olan Avrupalı NATO üyeleri arasındaki mevcut geleneksel ilişkiyi doğrudan ve dolaylı olarak etkilemiştir.

Tek-kutupluluğu ve hâkim devleti, diğer benzerlerinden ayırt edebilmek için öncelikle çoğu zaman onun literatürde onun yerine kullanılan hegemonya veya hegemonik güç kavramı ile arasındaki farkın belirtilmesi kavramın sınırlarının çizilmesi bakımından önemlidir. Hegemonik güç hegemonik bir sistemde varolan başat devlettir. Hegemonik sistemde devletler arasında anarşi değil, güç dağılımının yarattığı bir hiyerarşi vardır. Tek-kutupluluğun bir hegemonya sistemi olan imparatorluk dönemlerinden farkı, hâkim devlet varlığını ve üstünlüğünü, sistemdeki kendisi gibi diğer hukuki, meşru ve eşit egemen devletlere karşı aynı şartlar altında sürdürmek zorundadır. Tek-kutuplu yapıda uluslararası politik sisteme askeri ve siyasi olarak hâkim olan tek bir süper güç vardır. Bu güç en başta askeri olmak üzere, mali, nüfusu, toprak büyüklüğü ve teknoloji olarak en üstün güçtür. Birthe Hansen’e göre (2011:6) diğer devletlerin tek tek veya birleşerek ortaya koyacakları güç, ancak hâkim devleti altedebilecek büyüklüğe erişirse anlamlı hale gelebilir.

Monteiro, sistemde irili ufaklı farklı ekonomik ve askeri gücü olan devletler bulunabileceğini, bu devletlerden bazılarının hâkim gücü kendisine tehdit olarak görebileceğini ve buna karşı pazarlık gücünü artırmak için daha büyük bir güç haline gelmek isteyebileceğini belirtir. Bu devletler süper gücü dengelemeye çalışıyor gibi davranabilirler ancak aradaki askeri ve siyasi güç farkından dolayı, bu durum ona sadece hâkim devletle daha iyi bir statüde yeni bir pazarlığa oturma imkanı sağlayabilir (Monteiro, 2014:46-7).

Tek-kutuplu sistemde devletlerarasında gücün dağılımı sonucunda gücün orantısız bir şekilde tek bir devletin elinde toplanmasına rağmen ona karşı bir denge kurma (*balancing*) girişimi olmamasını Stephen M. Walt’ın geliştirmiş olduğu tehdit dengesi yaklaşımı, -güç dengesi yaklaşımının aksine- daha iyi açıklamaktadır. Bu yaklaşıma göre devletler, yükselen bir güce karşı değil; muhtemel bir tehdide karşı denge kurmaya çalışırlar. Tehdit ise, gücün, coğrafi yakınlığın, saldırı kapasitesinin ve saldırma eğilimlerinin toplamıdır. Diğer şartlar aynı kalmak kaydıyla, bu değerlerin herhangi birindeki artış, özellikle sistemdeki büyük güçler için kendilerine karşı tehdit algısını yükselteceğinden, bu tehdidi bertaraf etmek için bir dengeleme girişiminde bulunabileceklerinden bahsedilebilir. Bu durumda, sistemde yer alan diğer güçlere karşı zayıflamadığı sürece ABD’ye karşı onu dengelemek üzere karşı bir güç veya güç grubunun çıkmayacağı sonucu çıkarılabilir. Sonuç olarak bu durum, ABD’yi her zaman “üstünlerin üstünü (*command of commons*)” bir güç olarak ayakta kalmaya adeta mecbur kılmaktadır (Walt, 2002:122).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması iki kutupluluğun sona erdiğini ve tek kutuplu sisteme geçişin hızlandığını söylemek mümkündür. ABD yeni dönemde ortaya çıkan belirsizliği kendi lehine çevirmek ve Sovyetlerin çökmesiyle ortaya çıkan güç boşluğunu siyasi, mali ve askeri imkânlarını seferber ederek doldurma yoluna gitmiştir. ABD'nin askeri kapasite ve yetenek olarak eşsizliğinin yanı sıra mali, teknolojik, kültürel ve diplomatik üstünlüğü onu kısa sürede küresel ölçekte hâkim bir devlet konumuna getirmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin askeri gücünün özellikle hava ve deniz gücü olarak üstünlüğü ve askeri-endüstriyel teknoloji seviyesi hiçbir devletle karşılaştırılmayacak kadar ileri düzeyde olduğu bilinmektedir.

3. İTTİFAKLAR

Uluslararası ilişkiler disiplinde çalışan akademisyenler, ne tür devletlerarası birlikteliklerin bir ittifak sayılabileceği konusunda minimum nitelikleri tespit etmişlerdir. Örneğin, Stephen Walt, “Müttefiklerin karşılıklı olarak belli düzeyde taahhütler içerdiğinin ve taraflar arasında karşılıklı menfaat paylaşımı yaratılan ve ilişkilerin gerginleşmesi veya yerine getirilmemesi durumunda, başka şekil ve yollardan karşılanıyor olsa da bir maliyetin ortaya çıkarılmasını farzedildiği bir durum ve ilişki biçimi” olarak tanımlar. Karşılıklı yükümlülüklerin resmi bir anlaşmayla kayıt altına alınıp alınmamasına bakılmaksızın, karşılıklı taahhütler içermesi, karşılanmaması halinde ise, ilgili müttefike bir tazmin yükümlülüğü getirilmesi nerdeyse bu alanda çalışan bütün akademisyenlerce paylaşılan ortak görüştür.

Osgood'a göre ittifak, ‘devletleri, hasım bir devlet veya devletler grubuna karşı askeri güç kaynaklarını kullanmaları için bir yükümlülük altına sokan ve sıklıkla bir veya birden fazla imzacı devleti tek başına veya müttefiklerle istişare ederek nihai olarak belli şartlar altında güç kullanma taahhüdü altına sokan resmi bir anlaşmadır (Osgood 1968:17). Dayanışma olarak tercüme edebileceğimiz “*alignment*” teriminden farkını en sade şekilde Snyder, ‘başka devletler tarafından desteklensin veya hasım olunsun, devletlerin gelecekteki karşılıklı ilişkileri için bir beklenti içinde olması durumu’ olarak ifade etmiştir (1997:6). İttifak bu durumda dayanışmanın resmi bir biçim alması halidir. Dayanışma, ittifakın da içinde olduğu geniş bir işbirliği anlamını taşır ve ittifak dayanışmanın alt kategorilerinden birisidir. Morgenthau ise ittifakı, karşılıklı taahhütlerin, kesin ve hukuki anlamda sınırları çizilmiş bir kodifikasyonu olarak tanımlar (Morgenthau, 2005:194).

Thomas S. Wilkins ise, Snyder ve Morgenthau'ya benzer şekilde bir ittifak olgusu içinde müttefikler arasındaki dayanışma teriminin aynı zamanda karşılıklı olarak bir yardım beklentisi yarattığından bahseder. Özellikle uluslararası güvenlik çalışmaları alanında ittifak (*alliance*) ve dayanışma (*alignment*) kavramlarının doğru sınıflandırılması, tanımlarının açık ve kesin olarak yapılması bu kavramların rastgele ve çoğu zaman da birbirinin yerine kullanılmasının önüne geçilmesi bakımından önemlidir. Wilkins makalesinde, ‘koalisyonlar’, ‘güvenlik toplulukları’, ‘stratejik ortaklıklar’ gibi yeni ortaya çıkan ve güvenlik alanında yapılan çalışmalarda sıkça kullanılan kavramların geleneksel ittifak tipinden farklarını ortaya koymuştur. Michael D. Ward, bir ittifak içinde müttefikler arasındaki dayanışmanın siyasi, ekonomik, kültürel ve askeri alanlarda farklı boyutlarda milli ve milletler üstü bir görünümde de olabileceğini belirtir (Ward, 1982:7).

Stefan Bergsman, (2001:24-5) ittifakı diğer benzer veya eş anlamlı olarak kullanılan kavramlardan ayırarak bu konudaki karışıklığı nispeten ortadan kaldırmıştır. Bergsman, Türkçe ittifak olarak ifade ettiğimiz terimin İngilizce'si (*alliance*) üzerinden hareketle, önce kısaca tarihi süreç içinde gelişimini ele almış ve zaman içinde anlamındaki değişimi incelemiştir. Fransızca'da ‘bağlantı’, ‘pakt’ veya “devletler arasında dayanışma” anlamına gelen *alliance* terimi, daha sonra 17. Yüzyılda Almanca'da ‘*allianz*’ olarak ortaya çıkmıştır. Fransızca *alliance* teriminin kökeninin de eski Fransızca'daki ‘*aleier*’ olduğunu; bu terimin anlamının da bağlanmak, birleştirmek ve iştirak etmek anlamına gelen Latince kökenli *alligare* teriminde geldiğini, o terimin anlamının da olan ve bağlamak ve birleştirmek anlamlarına geldiğini belirtir (Bergsman, 2001:24).

Bergsman'a göre, ittifak terimini kullanan yazarlar da bu terimi oldukça farklı anlamlarda ve bağlamlarda kullanmışlardır. Bazıları, devletlerin ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere bir araya

gelmeleri anlamında, bazıları milli güvenlik alanıyla sınırlı olarak kullanmakla birlikte diğer bazıları belirli bir amaç için mesela birlikte savaşa girmek gibi bir bağlamda kullanmıştır (Bergsman, 2001:26). Bergsman terim konusundaki anlam karmaşasını ve dağınıklığı gidermek üzere öncelikle, George Liska (Liska, 1962), Melvin Small ve David Singer (Small & Singer, 1966), Ole Holsti, Terrence Hopman and John D. Sullivan (Holsti, Hopman & Sullivan, 1973) gibi ittifak konusunda literatürde önde gelen çalışmaları karşılaştırmalı olarak tahlil ettikten sonra, ittifak terimini daha somut ve daha anlaşılır ve sınırlı belli olan bir kavram olarak tanımlamıştır.

Bergsman, öncelikle bu terimi uluslararası ilişkiler disiplini içinde benzer veya onun yerine kullanılan alternatif terimlerle karşılaştırmak suretiyle kesin bir tarif yapmıştır. İttifakı, benzerleri olan diğer işbirliği ve paktlardan ayıran belli başlı özellikleri sıralayarak 8 kriter ortaya koymuştur. İttifakların öznesinin resmi olarak tanınmış egemen devletler olması, söz konusu devletler arasında yapılan ittifak anlaşmasında her bir üyenin hak ve yükümlülüklerini kesin ve açık bir şekilde belirtilmiş olması, gelecekte belli bir duruma karşı belli bir tutumun sergilenmesi konusunda mutabık kalınması, söz konusu olası durumun ittifak kurulduğu sırada henüz öngörülmemiş olması, ittifakın bir taahhüdü içermesi, içerilen taahhüdün konusunun askeri yardım olması, taahhüdün aynı zamanda bir karşılıklılık içermesi ve son olarak anlaşmanın konu olarak milli güvenlik alanında yer almasıdır. Kısacası ittifak Bergsman'ın ifadeleriyle şöyle tarif edilebilir. İttifak, “Egemen devletler arasında, milli güvenliği ilgilendiren bir konuda hak ve yükümlülüklerin açıkça belirtildiği bir anlaşma ile tarafların gelecekte olması muhtemel bir durumu öngörmek suretiyle, karşılıklı olarak önemli ölçüdeki kaynaklarını seferber etme konusunda bir taahhüde girmeleri durumunu ifade eder.” (Bergsman, 2001:28).

İttifak konusunda en kapsamlı çalışmalardan birini yapmış olan Glenn Snyder'e göre askeri ittifaklar kuruluşu ve idaresi bakımından iki ana safhadan geçerler. Kuruluş aşamasında muhtemel müttefikler, ittifakın şartları, taahhütlerinin odağı ve sınırının ne olacağı, hangi durumlarda ne oranda bir askeri kuvvet sağlayacakları gibi hususları olabildiğince öngörülebilir bir şekilde ortaya koyarlar. İttifakların idaresiyle kastedilen, müttefiklerin ittifakı ayakta tutmak ve bu ittifak içerisinde kendi menfaatlerini azami şekilde korumak ve kollamak için, tek başlarına veya diğer müttefiklerle birlikte yaptıkları eylem ve işlemlerdir. Bir askeri ittifakın hem kuruluş hem sonrasındaki yönetimi aşamasında ortak teorik tema, İngilizce '*bargain*', Türkçe'de ise “pazarlık” terimi ile ifade edebileceğimiz bir uzlaşma, anlaşma ve dengedir (Snyder, 1997:4).

Glenn Snyder'e göre askeri ittifaklar, ittifak dışındaki devletlere karşı belli şartlarda askeri güç kullanılmasını temin etmek amacıyla oluşturulmuş resmi askeri birlikteliklerdir. Müttefikler hangi şartlar altında taahhütlerini ne ölçüde yerine getirecekleri konusunda kesin olarak yükümlülük altına girerler. Bu durum, askeri ittifakları diğer işbirliği içeren dayanışma modellerinden ayırmaktadır. Diğer yandan ittifaklar, sadece askeri veya güvenlik amacı taşımaları sebebiyle ekonomik ve kültürel amaçlar güden diğer uluslararası birlik veya rejimlerden ayrılırlar. Aynı zamanda ittifaklar sadece ve sadece egemen ulus devletlerce kurulurlar ve karşı tarafta da yine bir egemen devleti veya devletler topluluğunu hedef alırlar (Snyder, 1997:5).

Snyder, askeri ittifakların bir kere kurulduktan sonra ikinci kademesi olan yürütülmesi aşamasına geçilmek durumunda olduğunu, bu aşamada teorik olarak olası bir saldırı halinde hazır olma düzeyleri, savaş planları veya rakiple herhangi bir kriz anında/sürtüşme durumunda, ne ölçüde ittifaka katkı sağlayacakları gibi hususların daha çok önem kazandığını belirtir. Diğer yandan bu aşamada, müttefikler arasında yeniden bir pazarlık yapma ihtiyacı ortaya çıkabilir ve sözleşme hükümleri üzerinde yeniden müzakereye başlamak durumunda da kalınabilir (Snyder, 1997:6).

İttifakları diğer uluslararası kuruluş ve rejimlerden ayıran temel fark, ikincisinde karşı tarafta rakip olarak hasım bir devlet ya da devletler topluluğunu almak yerine, kendi üyeleri arasında ortak bir amaç yaratıp onu gerçekleştirmek üzere hareket etmeleridir. İlk hedefi üyeleri arasında muhtemel çatışmaları azaltarak onları ortak bir amaca yöneltmektir. Uluslararası sistemin anarşik yapısını kısmen de olsa en azından ortak bir iyi üzerinde anlaşılıp kurallar koymak suretiyle aşmaya çalışırlar. Bu şekilde anarşik ortamı iyileştirmeye, bu ortamın üyelerine vereceği muhtemel çatışma riskine karşı kendi aralarında uzlaşmaya zorlayarak azaltmaya çalışırlar.

İttifaklar ise anarşik sistemde çatışmayı önlemek yerine bu çatışmayı bizzat sevk ve idare zorundadır. İttifaklar, içeride aralarında değil, dışarıdaki bir rakibe karşı ya da rakiplere karşı, bir anarşi ortamında tek tek ve kendi başarılarına kaldıklarında baş edemeyecekleri bir tehlikeyi, riski veya tehdidi bir araya gelmek suretiyle bertaraf etmeye çalışırlar. Buradaki temel amaç içeride üyeler arasındaki çatışma ve uzlaşmazlıkları gidermekten ziyade dışarıdaki hasım güce karşı bir cephe oluşturmak, onun yaratmış ve yöneltmiş olduğu tehdidi bertaraf etmektir. İttifakın amacı çatışmayı önlemek ya da ondan kaçınmak değildir. Bilakis bu çatışmayı müttefikleri lehine yönetmektir. Diğer yandan ittifakların kendi üyeleri arasındaki çatışmaları azalttığı, üyelerini birbirine rakip ve tehdit olmaktan çıkarttığı hususu inkar edilemez ancak bu durum daha çok tali ve ikincil önemdedir (Snyder 1997:6).

4. ULUSLARARASI SİYASİ SİSTEM VE ASKERİ İTTİFAKLAR

Askeri ittifakların kuruluşu ve idaresi, içinde doğup geliştikleri ve sürekli karşılıklı olarak etkileşimi içinde oldukları dinamik bir yapı olan uluslararası siyasi sistemin unsurlarındaki değişikliklerden doğrudan etkilenmektedir. İttifak üyeleri arasında zaman zaman ortaya çıkan siyasi ve askeri krizler de aslında, uluslararası sistemin unsurlarının yani ünitelerde devletlerin kapasitesine bağlı olarak değişen unsurlardan meydana gelir. Sistem içindeki değişiklikler, hiçbir zaman sistemin yapısında meydana gelen değişikliklerle aynı anlama gelmez (Waltz, 2000:5). Hüviyetleri itibariyle sistemin temel oyuncularını olan devletlerin, sistemin ortaya koymuş olduğu zemin ve şartlarda tek bir amacı vardır; o da anarşi ortamında varlığını devam ettirmektir.

Snyder'e göre, askeri ittifakların kurulması ve sonrasında idaresi, ittifakın doğduğu ve yaşadığı uluslararası sistemin yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Uluslararası sistem yapısı gereği, müttefiklerin hem birbirine, hem dış dünyaya karşı davranışlarına tesir eder. Bu yüzden her askeri ittifakın aynı zamanda bir sistemik tutumu olduğundan, ittifaklar uluslararası siyasi sistemin yapısından bağımsız olarak kurulup gelişemezler. Sistem ittifakların oluşmasına, yapısına ve davranışlarına tesir eder çünkü ittifakların oluşumu ve hayatta kalmaları başlı başına birer sistemik süreçtir. Sistemin anarşik yapısı gereği, egemen devletler hiçbir zaman başka bir egemen devletin kendilerine tehdit teşkil etmeyeceklerinden ve saldırmayacaklarından emin olamazlar. Anarşinin sebep olduğu ilk sonuç, bütün egemenlere yaşatmış olduğu güvensizliktir. Bu yüzden devletler kendi varlıklarını korumak için önleyici mahiyette tedbire başvurarak ittifak kurar veya mevcut bir ittifaka dahil olurlar. Bir yandan kendi aralarında birbirlerine karşı güvenliklerini artırmaya çalışırken aynı zamanda karşı devletlerde veya ittifakta da korku, endişe ve güvensizlik yaratırlar.

Uluslararası sistemde egemen devletlerin kendi güvenliklerini artırmaya çalışırken diğer karşı tarafta bir güvensizlik yaratması, güvenlik ikilemi kavramı ile açıklanmıştır. Ortamın anarşik yapısı gereği herhangi bir müttefiğin ittifak antlaşmasında girdiği taahhüdü yerine getirmediğinde, onu bu taahhüdünü yerine getirmeye zorlayacak herhangi bir egemen üst otorite yoktur. Müttefik devletin menfaatine uygun olursa ya da iradi olarak isterse ancak taahhüdünü yerine getirir. Sistemin anarşik yapısı gereği ittifak antlaşmalarının zorlayıcı bir yönünün olmaması müttefikleri sürekli bir güvensizlik ortamında yaşatır. Diğer yandan ittifakları bir ölçüde mecbur kılan güvenlik açmazı ve anarşik yapı, aynı zamanda ittifakların en zayıf tarafını olan herhangi bir egemen devletin ittifaka taahhütlerini yerine getirmeye zorlanamamaları durumunu oluşturmaktadır (Snyder, 1997:17).

Snyder'a göre uluslararası siyasi sistem yapısı gereği tarih boyunca her zaman çok kutupluluğa meyilli olup, iki kutupluluk veya tek kutupluluk istisna birer halidir. Snyder, sistemin dinamik unsurları özünde aynı olduğundan esas olarak çok kutupluluk anlaşıldığında diğer iki sistemin kıyas suretiyle daha kolay anlaşılabilirliğini belirtmiştir. Snyder'e göre çok kutuplu uluslararası sistemde askeri ittifaklar hiçbir zaman kalıcı ve istikrarlı olamazlar. Herhangi bir askeri ittifak antlaşmasının metninde ne yazarsa yazsın, herhangi bir şart altında ittifak ya da diğer müttefiklerince terkedilme beklentisi ya da endişesi her müttefikte kaçınılmaz olarak vardır. İttifak hasımla yeni bir uzlaşmaya gidebilir ya da hasımla farklı bir anlaşmaya giderek müttefiklerin beklentisi dışında hareket edebilir. Bu yüzden çok kutuplulukta uzun vadeli askeri ittifaklar kurmak ve yaşatmak pek mümkün değildir.

Uluslararası siyasi sistemin anarşik yapısının bir başka sonucu ise, herhangi bir devletin göreceli olarak diğerleri aleyhine kazanmış olduğu güç ve ağırlığı durduracak herhangi bir düzenleyici aktörün bulunmamasıdır. Bu yüzden de egemen devletler güvenlik endişesi büyüdükçe diğer rakiplere karşı savunma kapasite ve kabiliyetini daha çok artırmak isteyecektir. Bu noktada her bir devlet için temel güdü, hem rakiplerine karşı bir gözdağı vermek ve caydırıcılık oluşturmak hem kendisine karşı bir kuvvet kullanılması durumunda kendi varlığını tehdit altında bırakmamaktır (Snyder, 1997:18).

Çok kutuplu bir uluslararası sistemde müttefiklerin cari bir ittifak içerisinde yaşamış oldukları “müttefiklik güvenlik açmazı” daha keskin olarak hissedilir. Tek-kutuplu sistemde müttefikleri, zaman içerisinde karşılaşılabilecek tehditlere ve belirsizliklere karşı ortak bir amaç etrafında birleştirmek ve aynı hedefe karşı bir arada tutmak, iki kutuplu sisteme göre daha zordur. Çok kutuplu uluslararası sistemde, hasım gücün oluşturduğu tehdit algısı, her bir müttefik tarafından farklı algılanacak ve her bir müttefikin hasım gücüne karşı ikili ilişkisinden dolayı her bir müttefik nezdinde yansımaları da ittifakın kurumsal olarak mutabık kalacağı ortalama anlayıştan farklı olacaktır. Çok kutuplu sistemde müttefiklerin ortak bir cephe halinde durabilmesi ve karşıda yer alan hasım güce karşı ortak bir tutum belirlemesi son derece zorlaşacaktır. Bu yüzden bilinen siyasi tarihin çok kutupluluğa doğal bir yatkınlığının bulunması ve tarih boyunca askeri ittifakların ömrünün 21. Yüzyıldan önceki 19. ve 20. Yüzyıllardan daha erken dönemlerde olduğu gibi çok uzun sürmemesinin temel sebebi budur (Snyder, 1997:371).

Press-Barnathan, iki-kutuplu sistemde bütün müttefikler arasında tehdit algılamalarında belli düzeyde bir farklılaşma olurken, tek-kutuplulukta bu tehdit algısı farkının hâkim güçle diğerleri arasında ciddi şekilde farklılaştığını belirtir. Hâkim güç olan başat müttefikin kendisine yönelik bölgesel ve küresel ölçekteki bazı tehditleri önemli ve hayati olarak görüp, ittifakı bu yönde hareket etmeye zorlarken, aynı zamanda daha zayıf olan müttefikler bölgesel ya da ikili düzeyde başka bir tehdidi daha önemli ve hayati görerek, bu yönde ittifakın diplomatik siyasi veya askeri olarak bir tutum belirlemesini isteyebilir. Sonuçta bu ayrışma, bir askeri ittifakın bu alanda nasıl bir uygulamayı hayata geçireceğine varıncaya kadar etki eder (Press-Barnathan, 2006:276). Müttefiklik güvenlik ikilemi bu noktada müttefik davranışlarının anlaşılmasında kilit rol oynamaktadır.

5. TEK-KUTUPLULUK VE MÜTTEFİKLİK GÜVENLİK İKİLEMİ

Hâkim devlet, sistemin en güçlü devleti olmasına rağmen, hiyerarşik değil, anarşik bir düzende varlığını devam ettirmeye mecbur olmasından dolayı hiçbir zaman kendisine karşı muhtemel bir tehdidin çıkmayacağından emin olamaz. Göreceli güç farkına rağmen, sistemdeki diğer devletler de egemen, eşit, özgür ve meşru hukuki ünitelerdir. Karşısında onu dengeleyecek gücün doğma ihtimali bulunmaması, hâkim devletin gücünü kullanma konusunda elini serbestleştirir. Ayrıca kendi gücü karşısında zayıf kalan tehditleri savma konusunda da sağlam ve güçlü müttefiklere ihtiyacı yoktur. İki-kutupluluğun aksine, ittifak sadakatı zayıftır çünkü yukarıda bahsetmiş olduğumuz “müttefiklik güvenlik açmazı” olgusuyla karşı karşıya kalma durumları zayıftır. Resmi bir antlaşmaya dayanan ve karşılıklı taahhütler içeren askeri ittifaklardan ziyade gönüllüler koalisyonu (*coalition of willing*) veya geçici koalisyonlarla (*ad hoc coalitions*) çıkarlarına yönelik tehditleri bertaraf edebilir. Sonuç olarak, tek-kutuplu sistemde ittifaka sadakat, iki ve çok-kutuplu sistemlere göre daha gevşek ve müttefiklik ilişkisi daha esnektir. James d. Morrow’a göre (1991:904-933) tarihte ittifakların en istikrarlı olanı, güçlü bir devletin etrafında toplanmış küçük devletlerden oluşan ittifak biçimidir. Ancak tek-kutuplulukta hâkim devletin güvenlik ihtiyacı olmadığı halde küçük devletlerle bir ittifak ilişkisi kurmaya neden ihtiyaç duyar? Mowle & Sacko’ya (2007:87-8) göre, büyük devletler güvenlik ihtiyacının yanısıra daha küçük olan devletlerle, ticareti artırmak ve silah transferlerini sağlamak gibi başka çıkarlarından dolayı da ittifak veya dayanışma içinde olma ihtiyacı duyarabilirler.

Uluslararası politik sistemin anarşik yapısı değişmediğinden dolayı, her devlet varlığına yönelik tehdiye karşı kendisini yalnız ve çaresiz hisseder. Yapısal olarak ortamın herkes için güvensiz bir ortam olması, olası tehditleri önlemek ve muhtemel karşı güç oluşumlarını caydırmak için ittifaklara ve gerektiğinde koalisyonlara ihtiyaç duyulmasına yol açar. Tek-kutuplu sistemde hâkim devletin ve göreceli olarak daha zayıf müttefiklerinin mevcut bir ittifakı ayakta tutmayı ve onu işlevsel hale getirmeleri rasyonel bir politika tercihi gibi görülecektir. Bu tutum belirsizliği azaltacağı ve muhtemel tehlikelere karşı bir

caydırıcılık ortaya koyacağı için iki taraf için de kazançlı bir netice doğuracaktır. Sonuç olarak, hâkim devlet, ittifakın ve müttefiklerin güvenliğe ilişkin bütün sorumluluğunu üzerine alacağı varsayımından hareketle, olası her türlü risk ve tehditlere karşı mevcut müttefiklerini korumak ve kollamak ya da onların bu ihtiyaçlarına istenildiğinde tatmin etmek durumunda olduğundan küçük müttefikler de bu pazarlıktan memnun olacaklardır.

İkinci adımda ittifak bağının gevşek olmasının hâkim devlet ve müttefiklerce tercih edilen bir tutum olduğunu, bu durumun ise tek-kutupluluğa ayakta kalma ve istikrar sağlama imkanı tanıdığını belirtmek gerekir. Bu durum Glenn Snyder'in ortaya attığı "müttefiklik güvenlik ikilemi -*alliance security dilemma*-" yaklaşımı yardımıyla daha iyi açıklanabilir. Bu yaklaşıma göre herhangi bir askeri ittifakta yer alan her müttefik devlet, iki tezat zorlukla karşı karşıyadır. Bir yandan, ittifaka vermiş oldukları taahhütlerden dolayı, hâkim devletin baskısına karşı koyamayarak, onun politikalarını kendileri için bir değer ifade etmemesine hatta çıkarına aykırı olmasına rağmen desteklemek zorunda kalmalarıdır. Bu durumu Glenn Snyder, İngilizce *entrapment* tuzaklanma olarak tercüme edebileceğimiz bir kavramla ifade etmektedir. İkincisi durum ise, diğer müttefiklerin ittifaka ya da hâkim devlete ihtiyacı olduğunda hâkim gücün onları kendi başlarına bırakması ve yardım etmemesi *abandonment* terkedilme endişesini taşıdıkları durumdur.

Yukarıdaki ikilem, diğer küçük müttefiklerin hâkim güç veya onun kontrol ettiği ittifaka taahhütlerini yerine getirme konusunda aşırı hassas ve cömert davrandıklarında kendi milli menfaatlerini koruyamamaları ile hâkim gücün istediği politikaları desteklemeleri halinde kendilerinin de bir güvenlik sorunuyla karşı karşıya kalmış olmaları tehlikesidir. Kısacası, tuzaklanmanın riskinden kaçarken terkedilme ile karşı karşıya kalmaları ya da çok fazla sadık davrandıklarında hâkim gücün tuzağına çekilmeleri durumudur (Snyder 1997:180-2). Bu ikilem, tek kutuplu sistemde iki kutuplu sisteme göre daha esnek ve gevşek bir şekilde işlemektedir. Ayrıca tuzaklanma veya terkedilme kavramının askeri bir terim olmakla birlikte mali veya herhangi bir dış politika konusunda da benzeri sınırlayıcı bir etki doğurması her zaman göz önünde tutulması gereken bir husustur (Press-Barnathan, 2006:282).

Tek-kutuplu sistemde müttefiklik güvenlik açmazı ittifak üyelerini olduğu kadar hâkim devleti de ittifakı bir arada tutma ve idaresi konusunda bazı zorluklarla karşı karşıya bırakmaktadır. Hâkim gücün yeni risk ve tehdit algılamaları, iç politika, güvenlik, stratejik ve bölgesel öncelikler ve rakiplerin niyetleri bakımından müttefiklerden farklılaşması kaçınılmazdır. Bu durum, daha zayıf müttefiklerin hâkim güç tarafından tuzaklanma veya terkedilme kaygılarını yükseltebilir çünkü hâkim gücün üstünde müttefiklerini kollayacak ve ittifakın menfaatlerini önceleyecek yapısal bir baskı bulunmamaktadır (Lieberman, 2000-1: 98-138). Böyle bir baskı olmadığında da hâkim güç dışındaki müttefiklerin, ittifakın her politikasına karşı, tuzaklanma veya terkedilme (Leeds, 2003:801-27; Leeds & Savun, 2007:1118-32) endişesini sürekli olarak yaşamaları muhtemeldir.

Hâkim gücün dışındaki müttefikler uzun dönemde milli menfaatlerini azami derecede korumak için iki stratejiyi aynı anda benimsemek durumunda kalabilirler. Bir yandan ittifak içinde kalarak hâkim gücün ittifakı, kendi öncelikleri için kullanmasını dizginlemeye çalışırlar veya hâkim güçle kendi aralarında bir işbölümü yaratarak kendi özerk politika alanını oluşturmaya ya da ikisini aynı anda başarmaya çalışabilirler (Lieberman, 2000-2001).

Tongfi Kim, bir ittifak içinde müttefiklerin kendi istemedikleri bir savaşa sürüklenmeleri olgusu olan tuzaklanmanın çok nadiren görüleceğini ancak bunun yerine daha çok dolaşıklık (*entanglement*) durumuyla daha sık karşılaşma ihtimalinin olduğunu belirtir. Görece daha zayıf müttefiğin hâkim gücün iradesine direnemeyerek tuzaklanmasını önleyen mekanizmanın ittifak antlaşmasının metninde yer alacağını ve ilgili müttefiğin hareket tarzının anlaşma hükümleri çerçevesinde şekilleneceğini ifade eder. Bu konuda yapılan niceliksel çalışmalara atıf yaparak, tuzaklanma durumunun bir risk olarak ortaya çıkmaması için ittifak anlaşması içinde bu durumun baştan düzenlenmiş olacağını vurgular. Tek-kutuplu sistemde hâkim devlet, geleneksel müttefikleriyle daha esnek ve gevşek bir bağ kurduğundan dolayı, müttefiklerini bir tuzaklanmayla karşı karşıya bırakmak ve muhtemel kayıplarının telafi riskinin sorumluluğunu üstlenmek yerine, ittifak dışından bulacağı geçici müttefiklerle kurduğu *ad hoc* koalisyonlarla hedeflerini gerçekleştirebilecek duruma gelmektedir.

Kısacası, çok kutupluluğa benzer şekilde hatta ondan daha esnek ve gevşek bir müttefiklik sadakat bağı bulunan tek-kutuplulukta hâkim devlete ve müttefiklerine ittifak çerçevesinde geniş bir manevra alanı bulunmaktadır. Böylelikle, doğası gereği her zaman çıkması muhtemel krizlere rağmen, sistemin sağlamış olduğu avantajları kullanmak suretiyle ittifak ayakta kalabilmektedir. Müttefiklik güvenlik açmazı, göreceli olarak daha zayıf müttefiklerle, hâkim devletin ittifak adına almış bir kararın uygulanma aşamasında terkedilme korkusundan ziyade tuzaklanma endişesi söz konusu olduğunda ortaya çıkmaktadır. İttifak içinde hâkim devletin tek tarafı olarak almış bir kararı uygulama aşamasında müttefiklerinden destek istediğinde ortaya çıkan bu krizler, hiçbir zaman ittifakın dağılmasını sonucunu doğurmadığı gibi, hâkim devletin bu kararını desteklemeyen zayıf müttefik ya da müttefiklerinin cezalandırılmasına kadar varmamaktadır. Tek-kutuplulukta bir ‘dolaşıklık’ durumu yaşansa da bu durum sistemin sağlamış olduğu esneklikten dolayı hiçbir zaman ittifaka zarar verecek ölçüye varması olasılığı yoktur (Kim, 2011:350-77).

6. MÜTTEFİKLİK GÜVENLİK İKİLEMİ

Glenn Synder her ittifakı, kuruluşu ve kurulduktan sonra idare edilmesi olmak üzere iki ayrı safhada analiz etmektedir. Her iki aşamada da her bir müttefiğin üyesi bulunduğu ittifakla girmiş olduğu karşılıklı pazarlık (*bargain*) ve müzakere, ilişkinin karakterini belirler. Askeri ittifaklar kurulduktan sonra artık her bir müttefik için güvenlik açmazının da ikinci safhasına geçilmiş demektir. Bu safhada artık müttefik devletin ittifaka ne derece bağlı olacağı, ittifak için ne kadar taahhüt altına gireceği, hasımla muhtemel bir mücadelede ne kadar askeri yardımda bulunacağı gibi sorulara odaklanılır. Buna paralel olarak, rakiple girilecek mücadele sırasında ittifaka ne ölçüde yardım edecek ve karşılığında kendisine ne kadar bir güvenlik temin edilecektir (Snyder, 1997:3).

Bir ittifaka üye olan her devlet aynı zamanda bir güvenlik ikilemiyle karşılaşır. İttifak, hasım ilan edilen güce karşı alacağı kararda ittifaka vadetmiş olduğu yükümlüğü yerine getirmesi durumunda kendi çıkarlarını tehlikeye atmış olabilir. Öte yandan ittifaka mesafeli davrandığında da ittifak dışına itilme riskiyle karşı karşıya kalabilir. Snyder’in belirttiği gibi, müttefiklik güvenlik ikileminde işbirliği ve çatışma aynı anda aynı aktörlerle anarşik bir ortamda yönetilmeye mecburdur. Her bir müttefik rasyonel bir aktör ve beka davasının en önemli davası olduğunun farkında olan bir özne olarak, bu durumda terkedilme veya tuzaklanma riskini en aza indirmeyi hesaplamak durumundadır (Snyder, 1984:466).

Her askeri ittifakın üyelerinin kendi aralarında ve ittifaka karşı sürekli olarak bir güvenlik ikilemi içinde olmaları, rakip veya hasım güçle girilecek herhangi bir askeri mücadelede, onların kendini güvende tutma hesabını yaparken, ittifak tarafından terkedilme veya ittifakın amaçlarına hizmet ederken, egemenliğini ya da milli menfaatlerini koruyamayacak kadar ileri giderek zarara uğrayacağı bir duruma sürüklenmeyle karşı karşıya kalmaları anlamına gelir. Bu durumda her bir müttefik terkedilme (*abandonment*) ya da menfaatine aykırı bir şekilde ittifakın ya da güçlü olan müttefiğin yararına sürüklenme (*entrapment*) arasında kalır. Herhangi bir müttefikin güvenlik açmazının keskinliği ve şiddeti, bu iki durum karşısında ortaya çıkar: terkedilme veya tuzaklanma (Snyder 1984:467).

Tuzaklanma olarak tercüme edebileceğimiz *entrapment*, herhangi bir müttefikin ittifakın kararıyla kendi iradesi dışında ve zararına olacak bir çatışmaya sürüklenmesidir. Her ne kadar askeri bir ittifakın ortak amaç ve hedefleri olsa da üye devletlerle birlikte kararlaştırılan politikalar her bir müttefikin milli çıkarlarının korunmasını tam olarak içermeyebilir. Bu amaçlar ortak amaç ve hedefmiş gibi sunulsa da her bir müttefik için anlamı farklıdır. Diğer yandan terkedilme veya tuzaklanma birbiriyle de ilişkilidir. Her bir müttefikin ittifaka olan taahhüdü ne kadar güçlüyse terkedilme korkusu o kadar azdır. Eğer bir müttefik belli bir çatışma anında yalnız bırakılır ya da daha zayıf bir taahhüt altına girerse, bu durumda tuzaklanma ihtimali düşük ancak terkedilme ihtimali daha yüksek bir olasılık haline gelir (Snyder, 1984:467).

7. SONUÇ

1990’lı yıllardan itibaren başlayan dönem -en azından ilk 10 yılı için- çok-kutuplu değil, tek-kutuplu uluslararası politik sistemin özelliklerini göstermektedir. Tek-kutuplulukta, hâkim devleti dengeleyecek

karşı tarafta hasım bir güç çıkmadığından dolayı ittifaka sadakati azalmaktadır. Bunun sonucu olarak müttefiklerle hâkim devlet arasında çok-kutupluluktan daha esnek ve daha gevşek bir müttefiklik ilişkisi ortaya çıkmıştır. Hâkim devlet ve daha zayıf müttefikleriyle mevcut geleneksel kurumsal yapıları terketmek yerine onları yeni sistemle uyumlu hale getirmek suretiyle etkin bir şekilde kullanmaktadır. Bu dönüşüm sırasında kendiliğinden bir işbölümü de gelişmektedir. Ayrıca, iki-kutuplu ve çok-kutuplu sistemlerle karşılaştırıldığında tek-kutuplulukta altında müttefiklik güvenlik ikilemi keskinleşmemektedir. İkilemin iki ucu olan, terkedilme ve tuzaklanma durumu sistemin sağladığı esneklikten dolayı müttefikler üzerinde ciddi bir baskı oluşturamamakta, daha çok hâkim devletin geçici koalisyonları tercih etmesine önünü açmaktadır.

Son olarak, tek-kutuplu sistemin ittifaklar açısından çok-kutuplu sistemden daha esnek olduğu; hâkim gücün de bu esnekliği kullanarak tek-tarafılık politikalarını çok-tarafılıkmış gibi sunabilmekte, kısacası çok-tarafılık elbisesiyle tek-kutupluğu yürütebilmektedir. Makale, NATO'nun yaşadığı bunca sık ve sert krizlere rağmen hala varlığını dönüştürerek ve güçlenerek nasıl devam ettirdiği, diğer yandan AB mimarisi içinde niçin bir güvenlik ve savunma politikasının geliştirilemediği gibi sorulara basit cevaplar verilmesini sağladığı gibi, esas olarak hâkim güç ABD'nin küresel ölçekte uluslararası güvenliği nasıl yönettiği hakkında daha geniş bir görüş açısı kazandırmış olacaktır.

KAYNAKÇA

Barnett, M. N. & Levy, J. S. (1991). Domestic Sources of Alliances and Alignments: the case of Egypt, 1962-1973, *International Organization*, Vol. 45, No.3, 370.

Chollet, D. & Goldgeier, J.(2008). *America Between the Wars: From 11/9 to 9/11: The Misunderstood Years Between the Fall of the Berlin Wall and the Start of the War on Terror*. New York: Public Affairs. 65-71

Colin, S. (2012). *War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History*. Second Edition, (Routledge Taylor &Francis Group, London & New York).

Cox, M., Booth, K. & Dunne, T. (1999). Introduction:The Interregnum: Controversies in World Politics, 1989-1999. *Review of International Studies*, vol.25, Special Issue, 3-19.

Hansen, B. (2011). *Unipolarity and World Politics: A Theory and Its Implications*. Routledge Global Security Studies: London and New York.Holsti, O., Hopman, T. P. & J. D., Sullivan. (1973). *Unity and Disintegration in International Alliances*. Lanham/New York/London.

Holsti O. R., Hopmann, T. P. & Sullivan, J. D. (1973). *Unity and Disintegration in International Alliances*. Lanham, New York London.

Ikenberry, G. J., Mastanduno, J.M. & Wohlforth, C.H. (2009). International Relations Theory and the Consequences of Unipolarity, *World Politics*, Vol. 61, No. 1.

Kim, Tongfi. (2011). Why Alliances Entangle But Seldom Entrap States.” *Security Studies* 20, no. 3, 350–77.

Krauthammer, C. (1990-1991). The Unipolar Moment: America and the World. *Foreign Affairs*, Vol. 70, No. 1, 23-33

Layne, C. (1993). The Unipolar Ullusion: Why New Great Powers will Arise. *International Security*, 17, 5-51.

Leeds, B. A. & Savun, B. (2007). Terminating Alliances: Why do States Abrogate Agreements? *Journal of Politics* 69, no.4, 1118-32.

- Leeds, B. A.(2003). Alliance Reliability in Times of War: Explaining State Decisions to Violate Treaties, *International Organization* 57, no.4, 801-27.
- Liberman, P. (2000–2001). Ties That Blind: Will Germany and Japan Rely Too Much on the United States? *Security Studies* 10, no. 2, 98–138.
- Liska, G.(1968). *Nations in Alliance. The Limits of Interdependence*. Paperback edition, Baltimore.
- Mandelbaum, M. (1981). *The Nuclear Revolution: International Politics Before and After Hiroshima*. New York:Cambridge University Press.
- Mearsheimer, J.(1990). Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War. *International Security*, 15, 5-57.
- Monteiro, N.P. (2014). *Theory of Unipolar Politics*. Cambridge Studies in International Relations, New York: Cambridge University Press.
- Morgenthau, Hans J. (1967). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 4th edition. Knopf.
- Morrow, J. D. (1991). Alliances and Asymmetry: An Alternative to the Capability Aggregation Model of Alliances, *American Journal of Political Science*, Published By: Midwest Political Science Association Vol. 35, No. 4, 904-933.
- Mowle, T. S. & Sacko, D. H., (2007) *The Unipolar World: An Unbalanced Future*. Palgrave Macmillan: New York. 87-88.
- Posen, B.R. (2003). Command of the Commons: The Military Foundation of U.S. Hegemony *International Security*, Vol. 28, No. 1, 5–46.
- Press-Barnathan, G.(2006). Managing the Hegemon: NATO Under Unipolarity, *Security Studies* 15, no.2, 271-309.
- Singer, D. J. & Melvin, S. (1966). Formal Alliances, 1815-1939: a Quantitative Description, *Journal of Peace Research*. V.3 No.1, 4
- Wilkins, T. S. (2012). The Shifting Paradigm of International Security Cooperation: Toward a Conceptual Taxonomy of Alignment. *Review of International Studies*, Vol. 38, 55
- Wallander, C. A. & Keohane, R.O. (1999). Risk, Threat, and Security Institutions. Haftendorn, Keohane, and Wallander (Der.) *Imperfect Unions: Security Institutions Over Time and Space*. Oxford University Press, New York. 21–47.
- Walt, Stephen M. (2002). Keeping the World "Off-Balance": Self-Restraint and U.S. Foreign Policy. John Ikenberry (Der.) *America Unrivaled: The Future of the Balance of Power*, Cornell University Press, 1st ed. 121-154.
- Waltz, K. N. (1993). The Emerging Structure of International Politics.” *International Security*, Vol. 18, 44–79.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Company.
- Ward, Michael D. (1982). *Research Gaps in Alliance Dynamics*. Denver, CO, University of Denver.
- Weitsman, P. (2003). Alliance Cohesion and Coalition Warfare: The Central Powers and the Triple Entente. *Security Studies*, Vol. 12, No:3, 79-119.